

Woord vooraf	13
Introductie	17
Deel I	
Ethische theorieën	25
I DE TELEOLOGISCHE TRADITIE: ARISTOTELES	27
<i>Paul van Tongeren</i>	
Introductie	27
1 Historische en systematische situering	27
1.1 De polis in het klassieke Griekenland	28
1.2 Van de sofisten naar Socrates en Plato	29
1.3 Van Plato naar Aristoteles	31
1.4 De plaats van de ethiek binnen het oeuvre van Aristoteles	31
1.5 De boeken over ethiek	33
1.6 De methode van de aristotelische ethiek	33
2 Grondlijnen van de ethiek van Aristoteles	34
2.1 Teleologie; metafysica en ethiek	35
2.2 Intermezzo: poiesis en praxis	36
2.3 Eudaimonia of geluk	37
2.4 Arete of deugd	39
2.5 De arete ethike; de karakterdeugd	41
2.6 De arete dianoetike; de intellectuele deugd	46
2.7 Hedone of plezier	47
3 Enkele typische proeven	48
3.1 Van klassieke naar moderne ideologische ethiek	50
3.2 Van de brede naar de smalle moraal	52
3.3 Heropleving van de deugdethiek	53
2 DE DEONTOLOGISCHE TRADITIE: KANT EN RAWLS	57
<i>Thomas Mertens</i>	
Introductie	57
1 Kant 58	
1.1 De historische en filosofische context van Kants ethiek	58
1.2 Kritiek	59
1.3 De theoretische rede	60
1.4 De praktische rede	62
1.4.1 Inleiding	62
1.4.2 De goede wil als het moreel goede	63
1.4.3 De vier morele verplichtingen	67
1.4.4 De praktisch-metafysische implicaties	70
1.4.5 De categorische rechtsimperatief	74
2 Rawls 77	
2.1 De historische context van Rawls' politieke filosofie	77
2.2 Rechtvaardigheid volgens <i>A theory of justice</i>	78
2.3 Internationale rechtvaardigheid	84
2.4 In hoeverre is de theorie van Rawls kantiaans ?	85

3	DE UTILISTISCHE TRADITIE: MILL	89
	<i>Frans Jacobs</i>	
	Introductie	89
1	Historische en systematische situering van de ethiek van Mill	90
2	Grondlijnen van Mills ethiek: utilisme	94
	2.1 Samenvatting van <i>Utilitarianism</i>	94
	2.2 Hoe valt het utilisme te bewijzen?	94
	2.3 Wat is volgens Mill 'plezier' en wat zijn 'soorten van plezier'?	98
	2.4 Welke genoegens zijn verheven boven welke andere genoegens, en wie maakt dat uit?	100
	2.5 Is het utilisme geslaagd als een sociale en politieke ethiek?	103
3	Grondlijnen van Mills ethiek: liberalisme	106
	3.1 Samenvatting van <i>On liberty</i>	106
	3.2 Wat houdt vrijheid volgens Mill in?	107
	3.3 Wanneer kan men zeggen dat iemands gedrag alleen hemzelf aangaat?	109
	3.4 Wat houdt het schadebeginsel in; wat betekent 'schade'?	111
	3.5 Op welk mensbeeld berust Mills vrijheidstheorie?	113
	3.6 Waarom draagt juist vrijheid bij tot geluk?	
	3.7 Wat maakt paternalisme kwalijk en wanneer is sprake van paternalisme?	115
4	De verhouding tussen liberalisme en utilisme	117
5	Schets van hedendaagse discussies over Mills utilisme die door zijn liberalisme zijn geïnspireerd	119
4	DE METAFYSISCH TRADITIE: LEVINAS	125
	<i>Joachim Duyndam</i>	
	Introductie	125
1	Ethiek vanuit een fenomenologisch perspectief	127
	1.1 Aristoteles en Kant	127
	1.1.1 Aristoteles	127
	1.1.2 Kant	128
	1.1.3 Ervaring	129
	1.2 Fenomenologische ethiek: Levinas	130
	1.2. i Vernedering	131
	1.2.2 Menselijke waardigheid	133
	1.2.3 Vernedering en Levinas	134
2	Ontsnapping	135
	2.1 Schaamte, walging	136
	2.2 Identiteit	137
	2.3 Een toepassing: zelfmoordterrorisme	139
3	Transcendentie	140
	3.1 Subjectiviteit	141
	3.2 Dood	142
	3.3 Erotiek	143
4	De morele ervaring	144
	4. i Het ik-subject en de ander als ander	144
	4.1.1 Uitnodiging tot verantwoordelijkheid	146
	4.1.2 Asymmetrie	148
	4.1.3 Subject-zijn is genieten	150
	4.2 Een toepassing: verslaving en ascese	151
	4.2.1 Verslaving vanuit Levinas	153

4.2.2	Ascese	154
4.2.3	Zelfoffer	157
4.2.4	Conclusie	158
5	Levinas' latere werk en sociale filosofie	158
5.1	Radicalisering	158
5.1.1	De kritiek van Derrida	159
5.1.2	Levinas' antwoord	160
5.1.3	Plaatsvervanging	161
5.2	Levinas' sociale filosofie	163
5.2.1	De ander en de derde	163
5.2.2	De samenleving	164
6	Een toepassing: zorg en hulpverlening	165
6.1	Het dilemma van de zorg	167
6.2	De ander is iedere ander	168
6.3	De zorgrelatie als algemeen menselijke relatie	168
6.4	Totale beschikbaarheid?	169

5 VIER TYPEN VAN ETHISCHE THEORIE. EEN ENCYCLOPEDISCH OVERZICHT 173
Paul van Tongeren

	Introductie	173
1	Encyclopedisch overzicht	174
1.1	Vraag	175
1.2	Handeling	176
1.3	Antwoord	177
1.4	Vuistregel	178
1.5	Steekwoordsgewijs	179
2	Tot slot	180

Deel II

Toegepaste ethiek 181

Introductie tot deel II 183

6 ETHIEK EN MILIEU 189
Martin Drenthen en Jozef Keulartz

	Introductie	189
1	De opkomst van de milieuethiek	190
1.1	Antropocentrisme versus non-antropocentrisme	192
2	De uitbreiding van de morele gemeenschap	194
2.1	Transgenerationele ethiek	194
2.2	Zoocentrische ethiek	196
2.3	Biocentrische ethiek	198
2.4	Ecocentrische ethiek	199
3	Casus: De grote grazers	201
4	Fascinatie met wildheid	203
4.1	Natuurontwikkeling	204
4.2	Weerbarstige wildheid	205
4.2	Wildheid als grens aan ethiek?	206

4.3	Tussen wildernis en Arcadie	208
5	Tot slot	208
7	ETHIEK EN ECONOMIE	211
	<i>Toon Vandeveldde</i>	
	Introductie	211
1	De onzichtbare band	211
2	Collectieve actie en vrijbuitelij	213
3	De mogelijkheid van coöperatie	216
	3.1 Moraliteit	216
	3.2 Sociale normen	219
	3.3 Overheid	220
	3.4 Magie	224
	3.5 Samenwerking als lust en niet als last	224
	3.6 De beloningsstructuur	225
	3.7 Herhaalde interacties	226
4	Hobbes en het slechte geweten van de econom	229
5	Markten en waarden	232
	5.1 Efficiëntie	232
	5.2 Vrijheid	233
	5.3 Solidariteit	233
	5.4 Gelijkheid	234
	5.5 Kapitalismekritiek	235
6	Tot slot	237
8	ETHIEK EN RECHT	239
	<i>Donen Pessers</i>	
	Introductie	239
1	Vrede tussen vreemden	241
2	Sociale plichten en rechtsplichten	244
3	Wederkerigheid als gemeenschappelijke bron van de <i>Law of love</i> en de <i>Law of justice</i>	246
	3.1 De ethiek van de gift	246
	3.2 De ethiek van de wederkerigheid	249
4	Recht als bemiddelende instantie tussen vreemden	251
5	Recht als institutionele ethiek	255
6	Het wankele evenwicht tussen de mutualiteitsmoraal en de reciprociteitsmoraal	257
7	Tot slot	259
9	ETHIEK EN GEZONDHEID	263
	<i>Marian Verkerk</i>	
	Introductie	263
1	Van medische ethiek naar gezondheidsethiek	265
	1.1 Kritiek op de gezondheidsethiek	267
2	Gezondheidsethiek als praktijkgebonden ethiek	269
3	Gezondheidsethische kwesties	272
	3.1 Wie is de mens?	272
	3.2 Ten overstaan van wie verantwoorden wij ons?	274
	3.3 Keuzes in de zorg	275

3.4	Conflict van plichten	278
3.4.1	Ondraaglijk lijden	279
3.4.2	Palliatieve sedatie	280
3.4.3	Ethiek rondom het sterfbed	281
4	Tot slot	284
10	ETHIEK EN MULTICULTURALITEIT	287
	<i>Sander Gnffioen en Henk Hazenbosch</i>	
	Introductie	287
1	Aspecten van integratie	289
1.1	Talige integratie	290
1.2	Maatschappelijke integratie	291
1.3	Politieke integratie	295
1.4	Publiekrechtelijke integratie	297
1.5	Morele integratie	299
1.6	Religieuze integratie	300
2	Casus: De rol van Chinese kerken in Nederland	302
2.1	Chinezen in Nederland	302
2.2	Ontstaan Chinese kerken	303
2.3	Assimilatie, multiculturaliteit en selectieve assimilatie	303
2.4	Chinese kerken als overbrengers van Chinese taal en cultuur	304
2.5	Kernwaarden van de eerste en tweede generaties	307
3	Casus en integratie	308
3.1	Talige integratie	308
3.2	Maatschappelijke integratie	308
3.3	Politieke integratie	309
3.4	Publiekrechtelijke integratie	310
3.5	Morele integratie	310
3.6	Religieuze integratie	311
3.7	Samenvattende conclusie	311
4	Tot slot	312
	Deel III	
	Tekstfragmenten	317
	Fragment i	319
	Fragment 2	323
	Fragment 3	328
	Fragment 4	337
	Fragment 5	340
	Fragment 6	342
	Fragment 7	344
	Fragment 8	346
	Fragment 9	348
	Fragment 10	353
	Fragment n	356
	Fragment 12	357
	Fragment 13	358
	Fragment 14	360
	Fragment 15	362
	Fragment 16	364

Fragment 17	368
Fragment 18	370
Noten	373
Bibliografie	383
Personenregister	397
Zakenregister	399
Over de auteurs	405
Illustratieverantwoording	408